

Orłowski, Bolesław

"Kwartalnik Historii Kultury Materialnej" o historii techniki

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 5/3-4, 504-507

1960

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dużo dyskusyjnego materiału przynosi artykuł R. Dyoniziaka, ukazujący ujęcie historyzmu przez Karola Poppera. Popper posługuje się pojęciem historyzmu dla oznaczenia pewnej teorii i metody badawczej — dostrzegając jej elementy przede wszystkim we współczesnej historii i socjologii. Nie przedstawia on zresztą żadnego konkretnego typu historyzmu, lecz stwarza czystą konstrukcję logiczną, swego rodzaju „typ idealny“. R. Dyoniziak relacjonuje też między innymi poglądy Poppera, dotyczące „jedności metody“ nauk przyrodniczych i społecznych oraz rozróżnienia nauk teoretycznych i nauk historycznych.

Jak widać z tego pobieżnego przeglądu czasopisma historyczne z 1959 r. dostarczają stosunkowo dużo interesującego dla historyka nauki materiału dyskusyjnego.

Irena Stasiewicz

„KWARTALNIK HISTORII KULTURY MATERIALNEJ“ O HISTORII TECHNIKI

„Kwartalnik Historii Kultury Materialnej“ poświęca dużo miejsca historii techniki, co wynika zresztą z samego charakteru wydawnictwa, niewątpliwie bowiem technika jest jednym z podstawowych elementów kultury materialnej. Ze względu na dość różnorodną tematykę prac zamieszczonych na jego łamach w roku 1959 podamy je, wraz z krótkim omówieniem treści, w układzie chronologicznym.

W numerze pierwszym znajdują się trzy pozycje z interesującej nas dziedziny:

Stanisław Trawkowski w artykule *Młyny wodne w Polsce w XII wieku* daje ciekawy przegląd wiadomości źródłowych o młynach na Śląsku, w Małopolsce i Wielkopolsce oraz omówienie ich konstrukcji i roli w ówczesnej gospodarce.

Praca Przemysława Smolarka *Materiały duńskie i szwedzkie do badań nad rozwojem szkutnictwa we wczesnym średniowieczu* ma charakter informacyjny. Dotyczy ona nowych odkryć archeologicznych dokonanych w Danii i Szwecji, nadal co prawda pozostających w tyle za norweskimi, niemniej uzupełniających je i rzucających nowe światło na niektóre zagadnienia. Z artykułu dowiadujemy się nie tylko o samych znaleziskach, lecz również o metodach rekonstrukcji, dokumentacji i ekspozycji, a także o pracach uczonych skandynawskich w zakresie historii szkutnictwa.

Niewielki artykuł Heleny Burchard *Poszukiwania wczesnośredniowiecznej warzelni soli w Bochni w 1957 r.* zawiera krótki przegląd źródłowej informacji dotyczących tego obiektu również miejscowej kopalni, opis prac wykopalskowych oraz uzasadnienie sposobu i miejsca ich przeprowadzenia wraz z planem sytuacyjnym. Praca zawiera interesujące dane o odsłoniętych elementach konstrukcji i znalezionym materiale ceramicznym. Na zakończenie autorka podaje sugestie co do ewentualnych dalszych poszukiwań na tym terenie.

Drugi numer zawiera jedną pozycję z zakresu historii techniki:

Przemysław Smolarek w pracy pod tytułem *Stan i perspektywy badań nad rozwojem szkutnictwa w Polsce (do końca XVIII w.)* omawia sytuację na tym odcinku, nie posiadającym dotychczas spisanej historii i o którym nasze wiadomości nie wykraczają poza sferę hipotez i uogólnień. Autor zajmuje się organizacją produkcji, technologią, fachowcami, żegluga śródlądową, historią rozwoju szkutnictwa i dotychczasowymi jej opracowaniami, znaleziskami na terenie Polski, słownictwem, metodą badań. Postuluje on ustalenie programu dalszych prac terenowych i archiwalnych, a szczególnie akcji inwentaryzacyjnej. Artykuł jest bogato ilustrowany.

Numer trzeci „Kwartalnika“ przynosi znowu kilka artykułów z interesującej nas dziedziny:

Jerzy Piaskowski i Teresa Różycka w obszernej i bogato ilustrowanej pracy *Badania technologii wyrobów żelaznych na ziemiach Polski w okresie halasztackim i wczesnolatańskim* zajmują się następującymi zagadnieniami: metaloznawcze obce badania najdawniejszych wyrobów żelaznych, ogólna charakterystyka zbadanych materiałów z terenu Polski, podstawowe typy technologii wyrobów żelaznych na ziemiach Polski w okresie halasztackim i wczesnolatańskim (wyroby z żelaza, wyroby z żelaza o bardzo nierównomiernym nawęgleniu, wyroby stalowe, wyroby żelazne poddane nawęgleniu w celu utwardzenia, wyroby o bardzo skomplikowanej technologii), pochodzenie zbadanych okazów¹.

Artykuł Stanisława Warcholika *Początki solnego przemysłu warzelnianego i górniczego na terenie Bochni* jest podsumowaniem ostatnich zdobyczy wykopaliskowych z tego obszaru ilustrowanym zdjęciami i rysunkami. Autor zwraca uwagę na konieczność kontynuowania prac odkrywczych.

Bardziej z historią nauki niż historią techniki związany jest ciekawy artykuł Ryszarda W. Wołoszyńskiego *Z dziejów mecenatu Stanisława Augusta nad poszukiwaniami górniczno-hutniczymi w Polsce*. Autor zajmuje się tu zamierzeniami górniczno-hutniczymi F. L. Harrscha, jego krytykami i współpracownikami, poszukiwaniami, bankructwem i wyjazdem. Kreśli też sylwetki wmiieszanych w sprawę Harrscha działaczy górniczno-hutniczych oraz daje ocenę mecenatu Stanisława Augusta nad poszukiwaniami górniczno-hutniczymi. Załączono memoriał F. L. Harrscha zawierający m.in. sposób produkcji stali angielskiej, zasady skonstruowania wielkiego pieca oraz inne przepisy technologiczno-produkcyjne.

Ciekawostką jest opracowana przez Bronisława Geremka *Relacja Jakuba Esprincharda z podróży przez Śląsk i Małopolskę*, w której znajdują się dosyć szczegółowe uwagi o wielkiej kopalni soli oraz wzmianki o innych kopalniach na terenie naszego kraju.

Helena Madurowicz opatrzyła wstępem i podała do druku *Jana Jaśkiewi-*

¹ Praca ta była referowana na sesji Zespołu Historii Polskiej Techniki Hutniczej i Odlewniczej Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN w grudniu 1958 r. (por. sprawozdanie z sesji w numerze 2/1959 „Kwartalnika“). Dyskusja nad postawionymi przez autorów hipotezami toczyła się również na następnej sesji Zespołu w styczniu br. (por. sprawozdanie w niniejszym numerze, s. 534).

cza projekt kopalni węgla kamiennego przedłożony przez tego wybitnego uczonego Komisji Skarbu Koronnego w raporcie z dnia 30 grudnia 1789 r.²

Historii hutnictwa dotyczy artykuł Stefanii Kowalskiej — *Raport z wizytacji zakładów rządowych w Brodach i Nietulisku (1865 r.)*. W pracy podano ów raport w oryginalnej rosyjskiej wersji.

Podobną problematyką, dotyczącą jednak znacznie dawniejszych czasów, zajmują się Kazimierz Bielenin w artykule *Starożytne mielerze świętokrzyskiego hutnictwa żelaza* oraz Mieszysław Radwan w pracy *Interpretacja odsloniętych mielerzy świętokrzyskich*³.

Interesującą i pionierską jest praca Ireny Turnau *Materiały do dziejów górnictwa, hutnictwa i przemysłu metalowego w polskich czasopiśmiech gospodarczych XVIII w.*

Numer czwarty przynosi nową porcję interesujących prac z dziedziny historii techniki.

Jerzy Topolski w obszernym artykule *Zmiany w stanie i technice rolnictwa francuskiego w czasach nowożytnych* zajmuje się m.in. następującymi zagadnieniami: miejsce rolnictwa francuskiego na tle gospodarki krajów Europy zachodniej, typy ustroju rolnego we Francji, zmiany w dziedzinie narzędzi użytkowanych w rolnictwie francuskim (typy radeł i pługów, brony, narzędzia sprzętu zbóż: sierp, kosa, półkosek, „sape“, narzędzia uprawy winorośli, sposoby młocki i oczyszczania ziarna), sposoby uprawy ziemi i wysokość pólów itp.

Artykuł Jacka Olędzkiego *Wyrób sukna na terenach kurpiowskiej Puszczy Zielonej w okresie od końca XIX do połowy XX wieku, w świetle badań etnograficznych* stanowi ciekawy przyczynek do historii polskiego przemysłu ludowego. Autor zajmuje się tutaj foluszarstwem występującym na północno-wschodnich terenach naszego kraju (województwo białostockie, olsztyńskie i częściowo warszawskie). Praca jest ilustrowana i opatrzona mapką występowania folusza ręcznego.

*

Poza znaczną ilością artykułów podstawowych problemy historii techniki poruszane są także w innych stałych działach „Kwartalnika Historii Kultury Materialnej“. Niesposób wymienić wszystkich prac, dotyczących interesującej nas dziedziny, omówionych w dziale recenzji. Są to zarówno książki, jak i artykuły krajowe i zagraniczne. Ograniczymy się tutaj tylko do podania zamieszczonych recenzji z książek wydanych w języku polskim. Są to: B. Kopydłowski *Polskie kowalstwo architektoniczne*, A. Werwicki *Białostocki okręg przemysłu włókienniczego do 1945 r.* (nr 1); K. Bajer *Przemysł włókienniczy na ziemiach polskich od początku XIX w. do 1939 r.*; M. Żywirska *10 lat Związkowego Muzeum Górniczego* (nr 2); A. Zahorski *Uzbrojenie i przemysł zbrojeniowy w powstaniu kościuszkowskim*; K. Kondratiukowa *Luďowe*

² Działalność Jaśkiewicza na tym polu bardziej szczegółowo omówiła autorka w pracy *Działalność naukowa Jana Jaśkiewicza, Studia i materiały z dziejów nauki polskiej*, seria C z. 3, Warszawa 1959).

³ Por. cytowane w przypisie 1 sprawozdanie z sesji Zespołu Historii Techniki Hutniczej w 1958 r.

tkactwo opoczyńskie; J. Ziemia Dąbrowska sztygarka — *Monografia Szkoły Górniczej w Dąbrowie Górniczej* (nr 3).

Warto również dodać, że w nr 4 znajduje się recenzja z wydanych w r. 1958 *Studiów i materiałów z dziejów nauki polskiej*, seria D, Historia Techniki i Nauk Technicznych, z. 1, Z dziejów górnictwa solnego w Polsce.

Poza tym niejednokrotnie pojawiają się w roczniku 1959 większe i mniejsze notatki, mogące zainteresować historyka techniki, w dziale *Kronika Naukowa*. Z ciekawych pozycji wymienić tu należy: *Zespół narzędzi żelaznych z okresu wczesnośredniowiecznego odkryty w Nowej Hucie — Mogile*; *Poszukiwania śladów dawnego górnictwa i hutnictwa w Tatrach*; *Popularyzacja przeszłości polskiego górnictwa w „Wiadomościach Górniczych“* (nr 1); *Muzeum rzemiosła artystycznego w Lipsku* (nr 3); *Konferencja nad wynikami badań archeologicznych w Bochni*; *Nowy sposób fotografowania obiektów archeologicznych pod ziemią* (nr 4).

Widać z powyższego, że „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej“ zawiera obfite materiały interesujące dla historyka techniki.

Bolesław Orłowski

BIULETYN ARCHIWUM POLSKIEJ AKADEMII NAUK

„Biuletyn Archiwum PAN“ ukazał się w roku ubiegłym dwukrotnie¹ w formie powielanej na prawach rękopisu. Ma to być publikacja ciągła, ukazująca się w miarę zebrania dostatecznej ilości materiału.

Redakcja „Biuletynu“ sama określiła na wstępie cel tej publikacji. Pragnąc bieżąco informować o nowych nabytkach Archiwum PAN i o postępującym opracowaniu materiałów ogłaszano dotychczas wiadomości w różnych czasopismach naukowych. Biuletyn ma za zadanie skupienie tych informacji. Przez systematyczne publikowanie przeglądów nabytków, inwentarzy zespołów, sprawozdań z prac Archiwum oraz artykułów związanych z tematyką prac i zbiorów tej placówki ma się stać podstawową pomocą w udostępnianiu materiałów źródłowych ważnych przede wszystkim dla historii nauki i techniki polskiej.

Zawartość obu opublikowanych zeszytów świadczy o słuszności koncepcji programowej, której realizacja zasługuje również na uznanie.

W pierwszym krótkim artykule R. Wołoszyński daje podstawowe informacje o etapach organizacji i pracy Archiwum PAN od grudnia 1953 r., kiedy zostało ono powołane do życia uchwałą Sekretariatu Naukowego PAN. W latach 1955 i 1956 powstały jego oddziały w Krakowie i Poznaniu. Pracę wykonaną w ciągu 5 lat istnienia przez szczupły zespół trzeba uznać za bardzo wydajną. Bibliografia prac dotyczących Archiwum w opracowaniu St. Chankowskiego zawiera 39 pozycji publikowanych w różnych czasopismach do czasu ukazania się „Biuletynu“.

¹ Numer 1, maj 1959, s. 78; nr 2, październik 1959, s. 89.